

پیش‌برنده‌های مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی ج.ا.ایران در سواحل خلیج فارس

علی اصغر بیک‌بیلندی^۱، محمدرضا دیبا،^۲ محمد طائر^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۲۰

چکیده

چگونگی دفاع و امنیت در سواحل خلیج فارس و ملاحظات مؤثر بر آن مستلزم توجه به همه‌ی عوامل مؤثر بر دفاع و امنیت سواحل در حوزه‌های مختلف طبیعی، انسانی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی و امنیتی - نظامی است. ملاحظات دفاعی امنیتی شامل دو دسته عوامل منفی و مثبت هستند. به عوامل منفی که ترکیبی از ضعف و تهدید هستند چالش گفته می‌شود و به عوامل مثبت با ترکیبی از عوامل قوت و فرصت، پیشبرنده گفته می‌شود. در این مقاله با عنوان «پیشبرنده‌های مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج فارس» سعی شده است، پیش‌برنده‌های مذکور در ابعاد (طبیعی، انسانی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، سیاسی و امنیتی - نظامی) بررسی گردد. هدف اصلی تحقیق «تبیین پیش‌برنده‌های تأثیرگذار بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج فارس می‌باشد؛ که متناظر با هدف سؤال اصلی تحقیق مطرح می‌گردد. این تحقیق از نوع کاربردی است و براساس روش توصیفی تحلیلی و پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق برای تعیین نقش‌های قوت و فرصت عوامل، ۳۲ نفر متناسب با ویژگی‌های تحقیق از بین صاحب‌نظران انتخاب شده‌اند. برای تأیید پیشبرنده‌ها از تکنیک دلفی استفاده شده است براساس تجزیه و تحلیل صورت گرفته، نتایج تحقیق نشان می‌دهد ۶ پیشبرنده بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج فارس مؤثر می‌باشند.

واژگان کلیدی: ملاحظات دفاعی امنیتی، پیش‌برنده‌های دفاعی امنیتی، دفاع

مقدمه

۱ - عضو هیئت علمی و استادیار دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

۲ - دانشجوی رشته علوم دفاعی راهبردی، گرایش دفاع ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی

۳ - مدرس دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش ج.ا.ایران

دنیا در حال حاضر برای تأمین ۶۵ درصد نیازهای نفتی خود به خلیج فارس متکی است و این منطقه غیر از نفت، قریب ۳۰ درصد ذخایر گاز جهان را نیز در خود جای داده است و مهم‌ترین موردی که باعث اهمیت فوق‌العاده خلیج فارس و حتی سبب دست‌اندازی و طمع‌ورزی قدرت‌های بزرگ به آن شده، وجود این ذخائر طبیعی می‌باشد. یکی دیگر از دلایل اهمیت راهبردی خلیج فارس، وجود تنگه هرمز است که خلیج فارس را به دویای عمان متصل می‌کند و در میان‌بازده تنگه دنیا، مهم‌ترین آنها محسوب می‌شود که برای قدرت‌های بزرگ، جایگاه اقتصادی و راهبردی زیادی دارد. (بیگدلی، ۱۳۸۵: ۹۷)

اهمیت موضوع از این منظر قابل طرح است که با توجه به توضیحات فوق، منطقه خلیج فارس به دلیل داشتن امتیازات ژئواکونومیکی، از مناطق مهم ژئواستراتژیکی و تأثیرگذار در سال‌های پیش‌رو خواهد بود. طبعاً ایران نیز به‌عنوان یکی از کشورهای منطقه در قرن بیست و یکم از لحاظ راهبردی و اقتصادی از اهمیت زیادی برخوردار است که نیازمند بررسی‌های بیشتر جهت تبیین ملاحظات دفاعی امنیتی با توجه به تهدیدات کنونی و آینده می‌باشد.

از آنجائیکه ملاحظات دفاعی امنیتی در این پژوهش، از دو عامل چالش‌آفرین و پیش‌برنده شکل گرفته است؛ تأکید این تحقیق بر عامل‌های پیش‌برنده (فرصت و قوت) می‌باشد. بنابراین عوامل مؤثر بر دفاع و امنیت در مقوله پیش‌برنده‌های سواحل خلیج فارس در حوزه‌های مختلف طبیعی، انسانی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی و امنیتی - نظامی قابل بررسی در این پژوهش است. پس مسئله اصلی در این تحقیق چیستی پیش‌برنده‌های مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج فارس در منطقه جنوب کشور است.

متناسب با این مسئله هدف تحقیق احصاء عامل‌های مؤثر پیش‌برنده‌های دفاعی - امنیتی ناشی از نقاط (قوت - فرصت) عوامل محیطی مؤثر بر ملاحظات دفاعی امنیتی سواحل خلیج فارس است که سؤالات اصلی تحقیق عبارت خواهند شد؛ عوامل مؤثر محیطی دفاعی - امنیتی در قالب قوت و فرصت (طبیعی، انسانی، نظامی - امنیتی،

سیاسی، اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی) سواحل خلیج فارس کدامند؟ پیش‌برنده‌های نقش‌آفرین مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج فارس کدامند؟

باتوجه به اکتشافی بودن تحقیق و این‌که پژوهش مبتنی بر بررسی اسناد و مدارک، کتب تخصصی و مصاحبه با صاحب‌نظران و نخبگان و به‌صورت مسئله‌محور خواهد بود؛ بنابراین از تدوین فرضیه پرهیز و ادامه روند تحقیق بر اساس سؤال‌ها و اهداف طرح شده خواهد بود.

از اهمیت این مقاله توسعه ادبیات در خصوص ملاحظه دفاعی - امنیتی است، همچنین مشخص نمودن ظرفیت‌های مؤثر بر ملاحظه دفاعی - امنیتی در سواحل خلیج فارس است.

مبانی نظری

پیشینه شناسی:

- گروه مطالعاتی علوم دفاعی راهبردی داخلی، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی، (۱۴۰۰)، با عنوان «ملاحظات دفاعی امنیتی مرز جمهوری اسلامی ایران با کشور ترکیه» معتقد است؛ ۱۰ پیش‌برنده (ترکیب قوت و فرصت) بر ملاحظه دفاعی - امنیتی این نوار مرزی مؤثر است.

- روانبد در همایش ملی خلیج فارس (۱۳۹۵)، در مقاله خود با عنوان، «گزینه‌های ایران در امنیت خلیج فارس»، معتقد است که جمهوری اسلامی ایران دارای انتخاب‌های چندگانه‌ای است: گزینه اول همگرایی با کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس. گزینه دوم اینکه ایران به سمت هژمونی منطقه‌ای پیش برود. اما در نهایت یافته‌های تحقیق نشان داده که استراتژی امنیتی بهینه برای ایران، گزینه سوم یعنی ائتلاف با قدرت‌های بزرگ و به‌طور مشخص آمریکا است و در نهایت تلاش دارد تا چگونگی و نیز منافع و مضار هر کدام از گزینه‌های بالا را به‌بوته آزمایش و نقد و بررسی بگذارد.

- مظاهری در مقاله‌ای با عنوان نقش و جایگاه ایران در سیستم امنیتی خلیج فارس، (۱۳۹۸)، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، معتقد است، با توجه به بافت دولت‌های منطقه‌ی خلیج فارس و وضعیت سرزمینی و جغرافیای

سیاسی آن، امنیت منطقه‌ای مبتنی بر همکاری بین دولت‌های منطقه، مناسب‌ترین شیوه برای تأمین امنیت خلیج فارس است.

مفهوم شناسی:

ملاحظات: ملاحظه از نظر لغوی یعنی، نگرش، دیدن، در نظر گرفتن، دقیق شدن و توجه کردن. ملاحظات اسم جمع ملاحظه است (دهخدا، ۱۳۷۷: ۹۶). ملاحظات از نظر اصطلاحی یعنی رعایت کردن و مدنظر قرار دادن وضعیت، عوامل یا شرایط مؤثر در انجام موفق مأموریت (همان).

ملاحظات دفاعی - امنیتی: ملاحظات دفاعی - امنیتی به عوامل و مؤلفه‌های مهم و حساس حوزه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و نظامی یک منطقه که دارای نقش‌های مثبت و منفی تأثیرگذار بر سیاست‌ها، راهبردها، تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های حوزه دفاع و امنیت دارد؛ گفته می‌شود. (بیک و بوالحسنی، ۱۴۰۰: ۳۶)

دفاع: تدابیری که برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فناوری توسط یک یا چند کشور مؤتلفه اتخاذ می‌شود را دفاع می‌گویند.

توانایی‌های دفاعی بازدارندگی را تقویت می‌کنند و بازدارندگی نیز به این توانایی‌ها نیرو می‌بخشند. هم‌چنین به حفظ و حمایت از ارزش‌هایی نظیر زندگی، مالکیت، آزادی، هویت ملی و تمامیت ارضی در برابر تهدیدات گوناگون، داخلی و خارجی و یا ساختاری دفاعی تلقی می‌گردد. (بوالحسنی ۱۳۹۲: ۳۱)

امنیت: امنیت عبارت است از حفظ تعادل کارکردی سیستم تضمین‌کننده موجودیت و نیازهای فردی و جمعی انسان از جمله خود امنیت، به نحوی که مانع از ایجاد نگرانی و ترس گردد. (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۳۲۷)

فرصت: تعیین مجموعه‌ای از شرایط و موقعیت‌های خارج از سازمان که بهره‌گیری از آن‌ها می‌تواند در انجام مأموریت و اجرای وظایف سازمان اثرگذار باشد که این عوامل را فرصت می‌نامند (شهلائی، ۱۳۸۵: ۷۹). کلیه عوامل و پدیده‌هایی که منشأ آن عمدتاً در محیط جامعه یا سازمان (خارج از جامعه یا سازمان) وجود دارند و می‌توانند

مجموعه را در رسیدن به هدف‌های خود و یا انجام موفقیت‌آمیز مأموریت کمک کنند. فرصت‌ها عموماً خارج از کنترل سازمان هستند. میزان مؤثر بودن فرصت‌ها، بستگی به میزان توانایی سازمان در به‌کارگیری آن‌ها دارد. (واژه‌گزینی س.ک.ن.م، ۱۳۸۹)؛ در این تحقیق فرصت‌ها عبارتند از کلیه عوامل خارجی که اولاً در اختیار ج.ا. ایران نیست در ثانی اثرات آن برای کشور مثبت تلقی شده و به‌طور بالقوه بتوانند منافع ملی ایران را تأمین نمایند. (تعریف فوق، مورد بهره‌برداری محقق در این پژوهش می‌باشد).

قوت: عواملی در داخل سازمان هستند که تسهیل‌کننده انجام مأموریت و اجرای وظایف هستند (شهلائی، ۱۳۸۵: ۷۸) در این تحقیق ویژگی‌ها، ملاحظات و واقعیت‌های موجود در محدوده داخلی جغرافیای یک کشور که از جنس عوامل ژئوپلیتیک بوده و به‌کارگیری درست آنها موجب تسهیل و تسریع در دستیابی به اهداف دفاعی و غیردفاعی کشور می‌شود.

پیش‌برنده: پیش‌برنده در این تحقیق کلیه واقعیت‌های مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی بوده که از ترکیب قوت‌ها و فرصت‌ها احصاء می‌گردد؛ گفته می‌شود.

قوت ژئوپلیتیک: ویژگی‌ها، ملاحظات و واقعیت‌های موجود در محدوده داخلی جغرافیای یک کشور که از جنس عوامل ژئوپلیتیک بوده و به‌کارگیری درست آن‌ها موجب تسهیل و تسریع در دستیابی به اهداف دفاعی و غیردفاعی کشور می‌شود (بیک‌بیلندی، ۱۳۹۵: ۲۵).

فرصت‌های ژئوپلیتیک: ویژگی‌ها، ملاحظه‌ها و واقعیت‌های بالقوه در محیط خارج از مرزهای جغرافیایی یک کشور که از جنس عوامل ژئوپلیتیک بوده؛ به‌طوری که استفاده صحیح و به‌موقع از آن‌ها موجب تسهیل و تسریع در دستیابی به اهداف ملی و دفاعی در قبال آن کشور می‌شود. سیاست‌های متخذه به‌منظور وصول به اهداف ملی و دفاعی در این بستر نقش‌آفرینی می‌نمایند. (همان، ۲۶)

سواحل: جمع ساحل؛ کرانه یا ساحل، منطقه تماس بین دریا و خشکی است. به باریکه‌ای از خشکی در حاشیه یک پهنه آبی بزرگ مانند اقیانوس، دریا یا دریاچه گفته می‌شود. (Pickard & Emery, ۱۹۹۰: ۳۶)

خط مبدا: خط مبدأ خطی فرضی در امتداد ساحل است که محدوده آب‌های سرزمینی و سایر نواحی دریا که کشور ساحلی از حقوق حاکمیتی در آن‌ها برخوردار است نسبت به آن اندازه‌گیری می‌شود. خط مبدأ معمولاً از پائین‌ترین حد جزر دریا ترسیم می‌شود. خط مبدأ خطی است که حدود خارجی دریای سرزمینی و سایر مناطق دولت ساحلی از آن اندازه‌گیری می‌شود. خطوط مبدأ دارای انواع گوناگونی با توجه به شکل سواحل و یا نوع کشوری که از آن استفاده می‌کند می‌باشد. (زارع پور، ۱۳۹۳: ۳۱)

آب‌های داخلی: طبق کنوانسیون ملل متحد در مورد حقوق دریاها، آب‌های داخلی یک کشور به جز کشورهای مجمع‌الجزایری شامل طرف رو به خشکی خط مبدأ آب‌های سرزمینی یک کشور می‌شود. (Convention on the Law of the UN Sea, ۱۹۸۲)

آب‌های سرزمینی: آب‌های سرزمینی باریکه‌ای از دریا است که حاکمیت دولت ساحلی بر آن تسری می‌یابد. (فضائی و همکار، ۱۴۰۰: ۲۹۵) این قسمت از دریا به همراه فضای بالا، بستر دریا و زیر بستر آن تحت حاکمیت کشور ساحلی قرار دارد.

آب‌های منطقه انحصاری اقتصادی: منطقه‌ای از دریا در ماورا و مجاورت دریای سرزمینی به عرض ۱۸۸ مایل (طبق ماده ۵۵ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها) که دولت ساحلی در آن منطقه دارای حقوق حاکمه اقتصادی است. (امین‌رعیا، ۱۳۹۱: ۷۹۰)

آب‌های بین‌المللی: کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها (۱۹۸۲) مناطق دریایی را تقسیم کرده است:

۱) آب‌های داخلی (۲) دریای سرزمینی (۳) منطقه نظارت یا مجاور (۴) منطقه انحصاری اقتصادی (۵) آب‌های آزاد. از این‌رو در حقوق بین‌الملل و در تقسیم مناطق دریایی، از تقسیم پنج‌گانه یاد می‌شود. به تعبیر دیگر، دریاهای غیربسته موجود در سطح جهان به پنج گروه تقسیم می‌شود که در این تقسیم‌ها اصطلاح «آب‌های بین‌المللی» وجود ندارد اما در عین حال، با استعانت از این تقسیم‌بندی، می‌توان به تصویر روشنی از مفهوم آب‌های بین‌المللی، در مقابل مفهومی به‌نام آب‌های ملی رسید. برای این منظور، در یک تعریف وسیع، مناطق دریایی را به آب‌های تحت حاکمیت کشورها

(آب‌های ملی) و آب‌های خارج از حاکمیت کشورها (آب‌های بین‌المللی) تقسیم می‌نماییم.

فلات قاره: سطح شیب‌دار ملایم بستر آب‌های کم‌عمق دریاها گفته می‌شود که از انباشت توده‌های شن ساحل ایجاد شده و با شیبی ملایم به سوی اعماق اقیانوس ادامه می‌یابد. (UN Convention on the Law of the Sea, ۱۹۸۲) در ماده ۷۶ کنوانسیون حقوق دریاها ۱۹۸۲ اشاره‌ای به امکان بهره‌برداری نشده و فلات قاره هر کشور تا امتداد حداقل ۲۰۰ مایل دریایی و حداکثر ۳۵۰ مایل دریایی از خط مبدأ آب‌های سرزمینی ادامه می‌یابد.

ادبیات تحقیق

الف) نظریه تکامل مناطق ژئوپلیتیکی

از نگاه فاطمی نسب منطقه ژئوپلیتیک خلیج فارس یک منطقه شکننده بوده، او معتقد است سازمان منطقه خلیج فارس زمانی معنا پیدا می‌کند که هشت کشور تشکیل دهنده آن به‌طور کامل در آن حضور داشته باشند. اگر قرار باشد یک سیستم منطقه‌ای تکامل یافته منتهی به تشکیل سازمان منطقه‌ای در خلیج فارس تشکیل شود که منزلت ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران و حقوق سایر کشورهای عضو هم رعایت شود. لازمه این امر این است که یک استراتژی مشخص مبتنی بر همکاری و همگرایی منطقه‌ای صلح از سوی همه کشورهای منطقه در پیش گرفته شود. در غیر این صورت اگر این استراتژی در خلیج فارس حاکم نشود و منطقه‌ی خلیج فارس شرایط بحرانی و نامتعادل و شرایط گسیخته سیستم قدرت خودش را بخواهد ادامه دهد، نه جمهوری اسلامی سود می‌برد نه دیگران. لذا این نکته‌ای است که باید از دید ژئوپلیتیکی و تخصصی مد نظر اعضای منطقه خلیج فارس باشد. (فاطمی نسب، ۱۴۰۰: ۵۸-۷۰)

در حال حاضر خلیج فارس در مرحله سوم نظریه‌ی تکامل منطقه ژئوپلیتیکی قرارداد و نیروهای واگرا مسلط برهمگرا هستند. لذا برای اینکه بتوان این سازمان منطقه‌ای را در منطقه خلیج فارس تشکیل داد و به مدل امنیت جمعی در منطقه خلیج فارس رسید در ابتدای امر اراده سیاسی حکام منطقه بسیار مهم بوده لذا اگر این

اتفاق مهم بیفتد در ادامه، می توان شاهد اتفاقات خوب در این منطقه بود. لذا اهتمام رهبران سیاسی منطقه خلیج فارس برای گفتگو و اعتمادسازی متقابل با اولویت سه قدرت منطقه یعنی ایران، عربستان و عراق. (البته با تحولات اخیر در عراق در حال حاضر قدرت منطقه ای نبوده اما حضور آن در این گفتگو و اعتمادسازی لازم است) باید در دستور کار قرار گیرد.

از طرفی ایجاد و توسعه پل های تاکتیکی ارتباط بر روی شکاف استراتژیک شمال و جنوب خلیج فارس که یک شکاف استراتژیک پایدار و تاریخی بوده (و از گذشته بوده در حال حاضر نیز وجود دارد و در آینده هم وجود خواهد داشت) که از تنگه هرمز شروع شده و تا بین النهرین ادامه یافته که ضلع جنوبی و ضلع شمالی در طرفین این شکاف قرار می گیرند، این شکاف را نمی توان نادیده گرفت، لذا باید با کمک دیپلماسی و ارتباط سیاسی و غیرسیاسی در همه ابعاد بین الملل بین کشورهای این منطقه این شکاف را پوشش داد. (گزارش مطالعات گروهی دوره یکساله، ۱۴۰۱)

محقق بر این باور است که اهتمام به آغاز فرایند تنش زدایی و همگرایی تدریجی و پیشرونده از دید ژئوپلیتیک در یک منطقه ژئوپلیتیکی بحران زده ای مانند خلیج فارس، نمی توان از همان ابتدا از ساختار و امنیت منطقه ای صحبت نمود. تشکیل سازمان امنیتی منطقه ای پیش شرط هایی لازم دارد. ایجاد ساختار امنیت منطقه ای مرحله عالی ست که صمیمیت در بین اعضا منطقه در حد نهایی بوده و همه اعضا باهم دوست و حسن اعتماد بین آنها وجود دارد در این صورت می توان از امنیت صحبت کرد.

قابل ذکر است در سیستم های منطقه بحران زده مانند خلیج فارس از دید ژئوپلیتیکی باید یک فرایند پنج مرحله ای تدریجی طی شود تا به ساختار امنیتی لازم رسید. به نظر محقق در ابتدا باید از همکاری های فنی شروع نمود. به طور مثال از مسائل و بحران های زیست محیطی خلیج فارس که یک موضوع همکاری منطقه ای بوده، شروع نموده (همکاری های فنی تخصصی) و در ادامه به همکاری های اقتصادی و تجاری سپس همکاری های فرهنگی و اجتماعی و در ادامه به همکاری های سیاسی رسیده و در نهایت به همکاری های دفاعی و امنیتی ختم شود. (فاطمی نسب، ۱۴۰۰: ۵۲)

ب) نظریات دانشمندان ژئوپلیتیک در رابطه با خلیج فارس

۱) آلفرد تایر ماهان: او در کتاب معروف خود تحت عنوان «تأثیر قدرت دریایی بر تاریخ» با ارائه اسناد و مدارک و نمونه‌های تاریخی روشن ساخت که ظهور و تداوم قدرت‌های بزرگ در جهان همواره با تکیه بر قدرت بصری و برتری نسبی در دریاها صورت گرفته است و در نهایت نتیجه گرفت که لازمه حکومت بر دنیا، حکومت بر دریاهاست. ماهان با بررسی اهمیت خلیج فارس و دریای عمان می‌نویسد: «کنترل خلیج فارس توسط یک دولت خارجی با نیروی دریایی قوی ناوگان جنگی که دارای بندرهای نظامی نیرومند باشد، سبب تسلط بر تمام راه‌هایی که به خاور دور، هندوستان و استرالیا منتهی می‌شود، خواهد گردید». (قامت، ۱۳۸۷: ۹۲)

۲) نیکولاس اسپایکمن: در نیمه نخست قرن بیستم نیکولاس اسپایکمن دیگر نظریه‌پرداز جغرافیای سیاسی جهان با اندیشه‌های خود بر اهمیت خاورمیانه، خلیج فارس و دریای عمان در تحولات بین‌المللی اصرار ورزید. اسپایکمن خاورمیانه، اقیانوس هند، خلیج فارس و دریای عمان را جزء مناطق کلیدی و تأثیرگذار بر دیگر نواحی جهان محسوب نمود. اسپایکمن، خاورمیانه، خلیج فارس و آسیای جنوب غربی را از نواحی ویژه استراتژیک جهان دانست که با داشتن منابع عظیم نفت و انرژی در منطقه اوراسیا، محل گذر راه‌های بازرگانی منتهی به قلمروی هارتلند مرکزی می‌باشند. به اعتقاد وی، ایران با داشتن سواحل طولانی در خلیج فارس و دریای عمان نقش برجسته پدافند بحری را در منطقه‌ای دارد که صحنه رقابت میان دول ابرقدرت شرق و غرب است. (قامت، ۱۳۸۷: ۹۴)

۳) یوردیس فون لوهازن: یوردیس فون لوهازن ژنرال بازنشسته اتریشی در کتاب خود با عنوان «خلیج فارس جنگی بر ضد اروپا» در ارتباط با اهمیت خلیج فارس و دریای عمان می‌نویسد: «خاورمیانه مرکز دنیای قدیم است (فون لوهازن، ۱۳۷۵: ۴۷-»

۱- Alfred Thayer Mahan

۲- Nicholas J, Spykman

۳- Jordis von Lohausen

۴۴). مرکزی که در دل آن منطقه خلیج فارس قرار دارد. هرگونه آشفتگی که بر اثر عوامل بیرونی در این منطقه پدید آید، پیامدهایی را برای دو قاره اروپا و آفریقا خواهد داشت. هر قدرتی که در اینجا استقرار یابد به صرف همین واقعیت یعنی موقعیت استراتژیک می‌تولند به‌عنوان پشتیبان یا تهدیدی همه‌جانبه برای جناح‌ها و یا خطوط جبهه‌نه‌فقط کشورهای خاورمیانه که ورای آن، جناح‌ها یا خطوط سومی را در برابر ابرقدرت نظامی روسیه و حتی چین تشکیل دهد و خطوط جبهه کشور آمریکا را در برابر مسکو تقویت کند»

۴) نظریه بیضی استراتژیک انرژی؛ این نظریه توسط جفری کمپ تحت عنوان جغرافیای استراتژیک خاورمیانه در سال ۱۹۹۷ مطرح گردید. وی در کتاب خود با نظریه‌ای تکمیلی بر دو نظریه هارتلند مکیندر و ریملند اسپایکمن می‌نویسد؛ مجموعه سرزمین‌های دربرگیرنده خلیج فارس و دریای خزر منطقه‌ای بیضی شکل انرژی استراتژیک است که سرزمین ایران مانند پلی استراتژیک این دو منبع بزرگ انرژی جهان را به هم پیوند می‌دهد. (جفری کمپ، رابرت هارکاری، ۱۳۸۳؛ ۱۳ - ۱۴)

پ) چگونگی بررسی و احصاء عوامل محیطی

در گذشته مرکز ثقل و نقطه‌ی اتکاء تعیین سیاست‌های راهبردی دفاعی - امنیتی در روابط خارجی کشورها مبتنی بر نقش و تأثیر عوامل جغرافیایی بوده، اما امروزه علاوه بر توجه به تأثیر عوامل جغرافیایی، مطالعه‌ی نقش مؤلفه‌های قدرت ملی (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی و ...) در تدوین سیاست‌های دفاعی - امنیتی کشورها در عرصه‌ی نظام بین‌الملل نیز مدنظر قرار می‌گیرد. بنابراین طراحی و تدوین راهبرد دفاعی مطلوب جهت تأمین بهینه‌ی منافع ملی کشور، مستلزم مطالعه و ارزیابی محیط ملی و نظام بین‌الملل و شناسایی عوامل مؤثر ژئوپلیتیکی کشور در مقابل سایر بازیگران محیط منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و لحاظ نمودن تأثیر عوامل مذکور در استفاده‌ی مناسب از نقاط قوت و فرصت‌های موجود و هم‌چنین کاهش نقاط ضعف (آسیب‌پذیری‌ها) و تهدیدهای بالقوه و بالفعل است. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۶۰)

در نظام طرح‌ریزی راهبرد دفاعی - امنیتی، مهم‌ترین گام، تهیه برآوردهای اطلاعات راهبردی است که باید در دو حوزه‌ی کشورهای هدف و کشور خودی انجام شود. در برآورد اطلاعات استراتژیک موارد زیر بررسی و تجزیه و تحلیل می‌شوند:

وضعیت طبیعی (فیزیکی)

وضعیت فرهنگی - اجتماعی (انسانی)

وضعیت اقتصادی

وضعیت سیاسی

وضعیت نظامی - امنیتی

علاوه بر بررسی وضعیت‌های بالا، بررسی و پیش‌بینی روند تحولات و رویدادهای حوزه‌های بررسی شده نیز باید مورد توجه تهیه‌کنندگان برآورد اطلاعات راهبردی قرار گیرد.

نگارنده با این نگرش به پیش‌برنده‌های (فرصت‌ها و قوت‌ها) مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج فارس خواهد پرداخت. یعنی ابتدا عوامل و شاخص‌های هریک از مؤلفه‌های طبیعی، انسانی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، سیاسی و نظامی - امنیتی را شناسایی و سپس به بررسی و مطالعه‌ی ماهیت و روابط میان عوامل و همچنین بررسی‌کنش و واکنش‌های متقابل عوامل نسبت به یکدیگر و آثار ناشی از تأثیر آنها بر محیط پرداخته می‌شود.

محقق در این پژوهش متغیرهای سواحل خلیج فارس را در پنج محور موضوعی کلان با برخی از عوامل آنها (قوت‌ها و فرصت‌ها)، تحت عنوان مؤلفه‌های پنج‌گانه‌ی زیر انتخاب و مبنای مطالعه‌ی محیطی قرار داده‌است، تا پس از تحلیل واقعی محیط و درک درست و کامل حوزه‌ی مورد مطالعه، سایر ملاحظات مؤثر (در قالب مؤلفه‌های پنج‌گانه) مرتبط با مسائل دفاعی امنیتی سواحل خلیج فارس را احصاء و تعیین نمایند.

مؤلفه‌های پنج‌گانه‌ی مذکور عبارتند از:

عوامل طبیعی (فیزیکی)

عوامل انسانی (فرهنگی اجتماعی)

عوامل اقتصادی

عوامل سیاسی

عوامل نظامی - امنیتی.

جمع‌بندی مصاحبه‌های انجام شده

پیش‌برنده‌های مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی عوامل تأثیرگذاری هستند که دارای نقش مثبت تسهیل‌کننده دفاع و امنیت می‌باشند. این عوامل اختصاص به حوزه نظامی نداشته و در سایر حوزه‌ها از جمله حوزه‌های طبیعی، انسانی، فرهنگی - اجتماعی، سیاسی و اقتصادی نیز وجود دارند که با توجه به نظر خبرگان حوزه دفاعی - امنیتی به شرح ذیل می‌باشد:

- ۱- هم‌راستا بودن مردم طرفدار انقلاب اسلامی ایران در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس از طریق نفوذ کلامی و معنوی مقام معظم رهبری در دل مسلمانان منطقه
- ۲- تحت کنترل قرار گرفتن ترانزیت اقتصادی، انرژی در تنگه هرمز توسط ج.ا.ایران
- ۳- تسلط جمهوری اسلامی ایران بر ترانزیت تنگه هرمز
- ۴- نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در ثبات، امنیت و همگرایی
- ۵- نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در صادرات محصولات کشاورزی و دامپروری به کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس
- ۶- فعال شدن ظرفیت‌های درمانی، گردشگری و فرهنگی در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس
- ۷- اشراف و تسلط اطلاعاتی ج.ا.ایران بر خلیج فارس با توجه به وجود تعداد قابل ملاحظه کمی و کیفی نیروهای مسلح و امنیتی در دو استان بوشهر و هرمزگان

۱- بعد سیاسی

- تأثیرپذیری بسیاری از کشورهای منطقه از اقدامات سیاسی ایران
- اعتمادزایی با حضور نیروی دریایی ارتش و سپاه در جهت تأمین امنیت آب‌های خلیج فارس
- موقعیت استراتژیک تنگه هرمز در خلیج فارس و تسلط ایران بر تنگه
- همراهی مردم با مسئولین و بالابودن سرمایه‌های اجتماعی و اعتمادزایی دو سویه

-تعامل سازنده با کشورهای همسایه به ویژه عمان که در طرف مقابل تنگه هرمز قرار دارد

۲- بعد اقتصادی

-خلیج فارس به‌علت موقعیت خاص استراتژیک، شاه‌رگ حیات اقتصادی جهان به حساب می‌آید.

-اتصال ایران به آبهای آزاد جهان به‌واسطه خلیج فارس و تنگه هرمز
-مقرون به صرفه بودن تجارت جهانی نفت و گاز از طریق سواحل ایران به کشورهای اروپایی
-وجود بسترهای عظیم نفت و گاز در خلیج فارس و مطرح بودن آن به‌عنوان قطب انرژی جهان
-عضویت ایران در سازمان همکاری شانگ‌های و اوراسیا و ضرورت توسعه بنادر سواحل ایران

۳- بعد اجتماعی - فرهنگی

-گسترش مراکز آموزش عالی و افزایش سطح سواد، در بین ساکنین خلیج فارس
-خلیج فارس به‌عنوان کانون صدور پیام تمدن بوده است.
-برخوردراری از پیشینه تاریخی استکبارستیزی در بین مردم ساکن در خلیج فارس
-حضور گردشگران در ایران و کشورهای منطقه
-همبستگی اجتماعی فرهنگی در سایه عناصر مهمی از جمله اسلام ناب محمدی و سابقه تاریخی ایران

-شناساندن فرهنگ اصیل اسلامی ایرانی به گردشگران و تجار خارجی

۴- بعد طبیعی

-وجود سواحل و خورهای مستعد تجارت و اسکله سازی
-وجود معادن و منابع غنی دریایی و ظرفیت‌های قابل‌توجه صیادی و آبی‌پروری (به‌ویژه میگو)

-خلیج فارس پس از خلیج مکزیک و خلیج هادسون سومین خلیج بزرگ جهان به شمار می‌رود.

-جزیره‌های اقماری ایران در خلیج فارس به خصوص قشم، کیش، تنب بزرگ، ابوموسی و... به‌عنوان دژهای طبیعی دیده‌بانی و حاکمیتی ایران
-وجود موقعیت استراتژیک تنگه هرمز در خلیج فارس و تسلط ایران بر تنگه
-بهره‌مندی از عمق استراتژیک در پهنه خلیج فارس

۵- بعد نظامی-امنیتی

-وجود اندیشه‌های دفاعی-امنیتی شیعی در خلیج فارس
-دستیابی به تکنولوژی‌های پیشرفته نظامی و سرمایه‌گذاری‌های زیر ساختی در این زمینه

-مشارکت مردم در امنیت سواحل و دفاع نظامی مثل تشکیل ناوگروه‌ها و تیپ‌های مردم پایه بسیج دریایی در دفاع از سواحل.

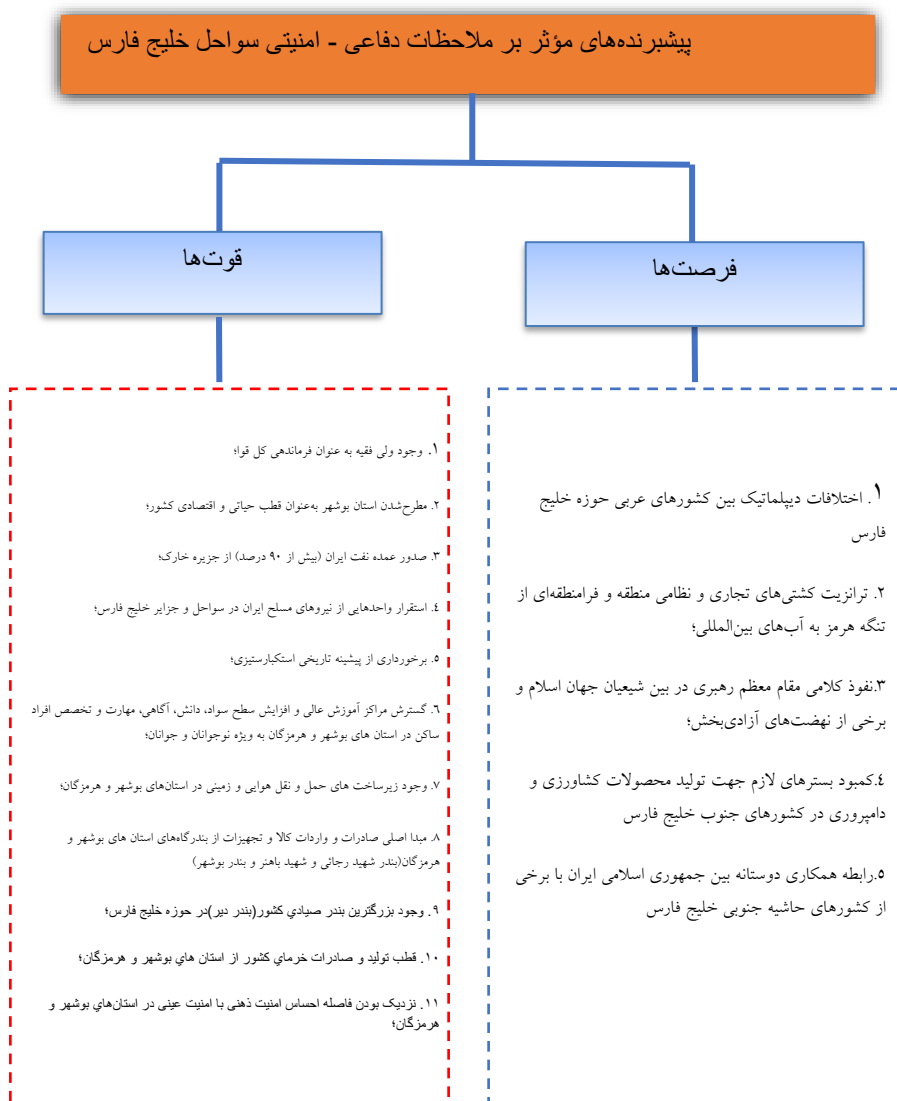
-تسلط و اشرافیت سرزمینی ایران بواسطه موقعیت ژئوپلوتیکی بر تنگه هرمز
-ترس از به خطر افتادن شریان انتقال نفت از حوزه خلیج فارس بواسطه جنگ احتمالی با ایران

-همراهی نیروهای نظامی، انتظامی و اطلاعاتی در ایجاد امنیت مرزهای آبی
-برخورداری از روحیه شهادت طلبی در مواجهه با هرگونه متجاوز به مرزهای آبی و هوایی

-وجود جزایر متعدد ایران به‌عنوان یک دژ مستحکم و امکان استقرار یگان‌های نظامی برای دفاع در مرز

-تسلط ایران بر تنگه هرمز و بستن گلوی استکبار و در دسترس بودن منافع استکبار و کشورهای همسایه در روز مبادا

چارچوب تحلیلی تحقیق

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش به لحاظ نوع تحقیق، از تحقیقات کاربردی بر اساس روش توصیفی تحلیلی و پیمایشی است. با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق و محدودیت افراد خبره و صاحب‌نظر مرتبط با مسائل دفاعی امنیتی، ضرورت دارد جامعه تحقیق به صورت هدفمند از بین خبرگان نظامی در سطح نیروهای مسلح و دستگاه‌های دولتی کشور که دارای ویژگی‌های زیر است، انتخاب گردد: بنابراین حجم جامعه آماری تحقیق تعداد ۳۲ نفر با خصوصیات زیر برآورد می‌گردد:

- فرماندهان نظامی و مدیران عالی دستگاه‌های دولتی مستقر در استان‌های بوشهر و هرمزگان

- فرماندهان و مدیران انتظامی مستقر در استان بوشهر و هرمزگان

- استادان دانشگاهی و پژوهشگران آشنا به محیط و موضوع تحقیق

با توجه به اینکه حجم جامعه آماری محدود است، بنابراین حجم نمونه آماری منطبق بر جامعه آماری بوده و روش نمونه‌گیری نیز به صورت تمام شمار خواهد بود.

روایی: برای محاسبه روایی محتوی (ضریب CVR) پرسش‌نامه را بین جامعه آماری ۳۲ نفره، توزیع نمودند. ضریب CVR این پرسش‌نامه ۰/۷۷ انتخاب شده است. این بدان معنی است که از بین جامعه آماری خبره ۳۲ نفره در حوزه ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج فارس، حداقل ۲۸ نفر باید داده‌ها را تأیید کنند؛ بنابراین برابر نظر جامعه آماری در روایی محتوی از تعداد عوامل احصایی، ۱۶ عامل (در نقش قوت و فرصت) روا و جایز بر پیش‌برنده‌های مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج فارس شناخته شد.

پایایی: برای پایایی پرسش‌نامه نیز از آلفای کرونباخ استفاده شده است و با توجه به اینکه مقدار ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده ۱ بیشتر از ۰/۷۵ است لذا گویه‌های پرسش‌نامه مورد استفاده در حوزه پیش‌برنده‌ها از قابلیت اطمینان لازم برای ادامه تحقیق برخوردار است.

برای شکل‌گیری پیش‌برنده‌ها از یک پنل خبرگی با استفاده از تکنیک دلفی در مورخه ۱۴۰۱/۸/۲۷ در دانشگاه عالی دفاع ملی - دانشکده دفاع ملی به صورت تزی، آنتی‌تزی و سنتز بهره‌گرفته شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

مراحل تدوین پیش‌برنده‌های مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج

فارس:

پیش‌برنده‌ها از ترکیب قوت‌ها با فرصت‌ها به دست می‌آید. منظور از پیش‌برنده‌ها امکانات، ظرفیت‌ها، قابلیت‌ها و توانمندی‌های بالفعل و بالقوه‌ای است که می‌توان از آن‌ها در جهت پاسخگویی به چالش‌ها و نیازها استفاده نمود. پیش‌برنده‌های احصائی مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج فارس در نشست خبرگی ۱۴۰۱/۰۸/۱۷ برابر جدول ذیل احصاء شده است.

مرحله اول: تشکیل جدول تعیین نقش‌های عوامل (فرصت و قوت)

۱۶ عامل پیش‌برنده مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس در یک جلسه خبرگی متشکل از صاحب‌نظران فراجا و اساتید دانشگاه عالی دفاع ملی در مورخ ۱۴۰۱/۰۸/۱۷ به منظور تعیین نقش آنها (قوت، فرصت) تشکیل که نتایج آن به شرح جدول زیر ارائه می‌گردد.

جدول ۱: تعیین نقش‌های عوامل مؤثر بر ملاحظات دفاعی امنیتی ج.ا. در خلیج

فارس

تعیین نقش	تأثیر عامل بر ملاحظه		عوامل محیطی		عوامل	شماره عامل
	م	مثبت	خارجی	داخلی		
قوت		*		*	مطرح شدن استان بوشهر به عنوان قطب حیاتی و اقتصادی کشور؛	۱
قوت		*		*	صدور عمده نفت ایران (بیش از ۹۰ درصد) از جزیره خارک؛	۲

فصلنامه علمی راهبرد دفاعی، سال بیست و یکم، شماره هشتاد و سه، پاییز ۱۴۰۲

تعیین نقش	تأثیر عامل بر ملاحظه		عوامل محیطی		عوامل	شماره عامل
	م نفی	مثبت	خارجی	داخلی		
قوت		*		*	استقرار واحدهایی از نیروهای مسلح ایران در سواحل و جزایر خلیج فارس؛	۳
قوت		*		*	برخورداری از پیشینه تاریخی استکبارستیزی مردمان ساحل شمالی خلیج فارس	۴
قوت		*		*	گسترش مراکز آموزش عالی و افزایش سطح سواد، دانش، آگاهی، مهارت و تخصص افراد ساکن در استان‌های بوشهر و هرمزگان به ویژه نوجوانان و جوانان؛	۵
قوت		*		*	وجود زیرساخت‌های حمل و نقل هوایی و زمینی در استان‌های بوشهر و هرمزگان؛	۶
قوت		*		*	وجود ولی فقیه به عنوان فرماندهی کل قوا؛	۷
ف رصت		*	*		نفوذ کلامی مقام معظم رهبری در بین شیعیان جهان اسلام و برخی از نهضت‌های آزادپیش؛	۸
قوت		*		*	مبداء اصلی صادرات و واردات کالا و تجهیزات از بندرگاه‌های استان‌های بوشهر و هرمزگان (بندر شهید رجایی و شهید باهنر و بندر بوشهر)؛	۹
قوت		*		*	وجود بزرگترین بندر صیادی کشور (بندر دیر) در حوزه خلیج فارس؛	۱۰

تعیین نقش	تأثیر عامل بر ملاحظه		عوامل محیطی		عوامل	شماره عامل
	م نفی	مثبت	خار جی	دا خلی		
قوت		*		*	قطب تولید و صادرات خرمای کشور از استان‌های بوشهر و هرمزگان؛	۱۱
قوت		*		*	نزدیک بودن فاصله احساس امنیت ذهنی با امنیت عینی در استان‌های بوشهر و هرمزگان؛	۱۲
ف رست		*	*		آسیب‌پذیری کشورهای حاشیه خلیج فارس در مقابل نوسانات قیمت نفت؛	۱۳
ف رست		*	*		ترانزیت کشتی‌های تجاری و نظامی منطقه و فرا منطقه‌ای از تنگه هرمز به آب‌های بین‌المللی	۱۴
ف رست		*	*		کمبود بسترهای لازم جهت تولید محصولات کشاورزی و دامپروری در کشورهای جنوب خلیج فارس	۱۵
ف رست		*	*		رابطه همکاری دوستانه بین جمهوری اسلامی ایران با برخی از کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس	۱۶

مرحله دوم: تعیین پیش‌برنده‌های مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی سواحل خلیج

فارس

شمس‌عامل پیش‌برنده مؤثر بر ملاحظات دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس در یک جلسه خبرگی متشکل از صاحب‌نظران فراجا و اساتید دانشگاه

عالی دفاع ملی در مورخ ۱۴۰۱/۰۸/۱۷ به منظور تعیین نقش آنها (قوت*فرصت= پیش‌برنده) تشکیل که نتایج آن به شرح جدول زیر ارائه می‌گردد.

جدول ۲: پیش‌برنده ها احصائی مؤثر بر ملاحظات دفاعی امنیتی سواحل خلیج

فارس

ردیف	قوت‌ها	فرصت‌ها	پیش‌برنده‌ها
۱	وجود مقام معظم رهبری به‌عنوان فرماندهی معظم کل قوا	همکاری دوستانه بین ج.ا. ایران با برخی از کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس؛ نفوذ کلامی مقام معظم رهبری در بین شیعیان جهان اسلام و برخی از نهضت‌های آزادیبخش	هم‌راستا بودن مردم طرفدار انقلاب اسلامی در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس از طریق نفوذ کلامی و معنوی مقام معظم رهبری در دل مسلمانان منطقه
۲	صدور عمده نفت ایران (بیش از ۹۰ درصد) از جزیره خارک؛ وجود زیرساخت‌های حمل و نقل هوایی و زمینی در استان‌های بوشهر و هرمزگان؛ مطرح‌شدن استان بوشهر به‌عنوان قطب حیاتی و اقتصادی کشور؛	ترانزیت کشتی‌های تجاری و نظامی منطقه و فرامنطقه‌ای از تنگه هرمز به آب‌های بین‌المللی؛	تحت کنترل قرار گرفتن ترانزیت اقتصادی، انرژی در تنگه هرمز توسط ج.ا. ایران تسلط ج.ا. ایران بر ترانزیت تنگه هرمز
۳	استقرار واحدهایی از نیروهای مسلح ایران در سواحل و جزایر خلیج فارس؛ برخورداری از پیشینه تاریخی استکبارستیزی مردمان ساحل شمالی خلیج فارس	آسیب‌پذیری کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس در مقابل نوسانات قیمت نفت	نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در ثبات، امنیت و همگرایی
۴	وجود بزرگترین بندر صیادی کشور (بندر دیر) در حوزه خلیج فارس؛ قطب تولید و صادرات خرمای کشور از استان‌های بوشهر و هرمزگان؛ مبداء اصلی صادرات و واردات کالا و تجهیزات از بندرگاه‌های استان‌های بوشهر و هرمزگان (بندر)	کمبود بسترهای لازم جهت تولید محصولات کشاورزی و دامپروری در کشورهای جنوب خلیج فارس؛	نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در صادرات محصولات کشاورزی و دامپروری به کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس

پیشبرنده‌ها	فرصت‌ها	قوت‌ها	ردیف
		شهید رجائی و شهید باهنر و بندر بوشهر)	
فعال شدن ظرفیت‌های درمانی؛ گردشگری؛ فرهنگی در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس	رابطه همکاری دوستانه بین جمهوری اسلامی ایران با برخی از کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس؛	گسترش مراکز آموزش عالی و افزایش سطح سواد، دانش، آگاهی، مهارت و تخصص افراد ساکن در استان‌های بوشهر و هرمزگان به‌ویژه نوجوانان و جوانان؛ نزدیکی بودن فاصله احساس امنیت ذهنی با امنیت عینی در استان‌های بوشهر و هرمزگان؛	۵
اشراف اطلاعاتی ج.ا. ایران بر خلیج فارس با توجه به وجود تعداد قابل ملاحظه کمی و کیفی نیروهای مسلح و امنیتی در دو استان بوشهر و هرمزگان	ایجاد روابط دیپلماسی فعال دفاعی با کشورهای جنوب خلیج فارس	استقرار واحدهایی از نیروهای مسلح ایران در سواحل و جزایر خلیج فارس؛	۶

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف - نتیجه‌گیری

پیشبرنده اول: هم‌راستا بودن مردم طرفدار انقلاب اسلامی در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس از طریق نفوذ کلامی و معنوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دل مسلمانان منطقه

این پیشبرنده از ترکیب قوت: «وجود ولی فقیه در رأس فرماندهی کل نیروهای مسلح» و فرصت: «رابطه همکاری دوستانه بین جمهوری اسلامی ایران با برخی از کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس» و «نفوذ کلامی مقام معظم رهبری در بین شیعیان جهان اسلام و برخی از نهضت‌های آزادیبخش» تشکیل شده است. وجود با برکت مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در رأس فرماندهی کل قوا و همچنین نفوذ کلامی معظم‌له به‌عنوان مرجعیت جهان تشیع می‌تواند ظرفیت‌های تشیع

را در راستای احیای اسلام ناب محمدی (ص) در سراسر ژئوپلیتیک جهان اسلام فعال نماید.

پیش برنده دوم: تحت کنترل قرار گرفتن ترانزیت اقتصادی، انرژی در تنگه هرمز توسط ج.ا.ایران و تسلط جمهوری اسلامی ایران بر ترانزیت تنگه هرمز این پیشبرنده از ترکیب قوت‌ها: «صدور عمده نفت ایران (بیش از ۹۰ درصد) از جزیره خارک»، «وجود زیرساخت‌های حمل و نقل هوایی و زمینی در استان‌های بوشهر و هرمزگان»، «مطرح شدن استان بوشهر به عنوان قطب حیاتی و اقتصادی کشور» و فرصت: «ترانزیت کشتی‌های تجاری و نظامی منطقه و فرا منطقه‌ای از تنگه هرمز به آب‌های بین‌المللی» تشکیل شده است.

از نگاه صاحب‌نظران تسلط جمهوری اسلامی ایران بر تنگه هرمز به عنوان یک ظرفیت جغرافیایی فعال اقتصادی و نظامی می‌تواند برای کشور قدرت‌سازی مناسبی را فراهم نماید.

پیشبرنده سوم: نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران در واردات محصولات کشاورزی و دامپروری به کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس این پیشبرنده از ترکیب قوت‌ها: «وجود بزرگترین بندر صیادی کشور (بندر دیر) در حوزه خلیج فارس»، «قطب تولید و صادرات خرمای کشور از استان‌های بوشهر و هرمزگان»، «مبداء اصلی صادرات و واردات کالا و تجهیزات از بندرگاه‌های استان‌های بوشهر و هرمزگان (بندر شهید رجائی و شهید باهنر و بندر بوشهر)» و فرصت: «کمبود بسترهای لازم جهت تولید محصولات کشاورزی و دامپروری در کشورهای جنوب خلیج فارس» تشکیل شده است.

ظرفیت‌های جمهوری اسلامی ایران در حوزه کشاورزی و دامپروری می‌تواند نیازهای غذایی کشورهای حاشیه جنوب سواحل خلیج فارس را تأمین نماید؛ این مهم می‌تواند ضمن ارتقاء قدرت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران یکی از عوامل مؤثر همگرایی بین ایران و کشورهای همسایه جنوبی باشد.

پیشبرنده چهارم: فعال شدن ظرفیت‌های درمانی؛ گردشگری؛ فرهنگی در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس

این پیش‌برنده از ترکیب قوت‌ها: «گسترش مراکز آموزش عالی و افزایش سطح سواد، دانش، آگاهی، مهارت و تخصص افراد ساکن در استان‌های بوشهر و هرمزگان به‌ویژه نوجوانان و جوانان»، «نزدیک بودن فاصله احساس امنیت ذهنی با امنیت عینی در استان‌های بوشهر و هرمزگان» و فرصت: «رابطه همکاری دوستانه بین جمهوری اسلامی ایران با برخی از کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس» تشکیل شده است. ظرفیت‌های جمهوری اسلامی ایران در حوزه درمانی و پزشکی می‌تواند صنعت گردشگری را در کشور رونق داده که این مهم می‌تواند وابستگی این کشورها را به فضای سرزمینی کشور افزایش دهد.

پیش‌برنده پنجم: نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در ثبات، امنیت و همگرایی در کشورهای حوزه خلیج فارس

این پیش‌برنده از ترکیب قوت‌ها: «استقرار واحدهایی از نیروهای مسلح ایران در سواحل و جزایر خلیج فارس»، «برخورداری از پیشینه تاریخی استکبارستیزی مردمان ساحل شمالی خلیج فارس» و فرصت: «رابطه همکاری دوستانه بین جمهوری اسلامی ایران با برخی از کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس»، «آس‌یب‌پذیری کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس در مقابل نوسانات قیمت نفت» تشکیل شده است. این نقش آفرینی با تعیین رژیم موضوعات اختلافی بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای حوزه جنوب خلیج فارس تحقق می‌یابد.

پیش‌برنده ششم: اشراف و تسلط اطلاعاتی ج.ا.ایران بر خلیج فارس با توجه به وجود تعداد قابل ملاحظه کمی و کیفی نیروهای مسلح و امنیتی در دو استان بوشهر و هرمزگان

این پیش‌برنده از ترکیب قوت‌ها: «استقرار واحدهایی از نیروهای مسلح ایران در سواحل و جزایر خلیج فارس»، «اشراف اطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران» و فرصت‌ها: «ایجاد روابط دیپلماسی فعال دفاعی با کشورهای جنوب خلیج فارس» تشکیل شده است. این اشراف اطلاعاتی می‌تواند سبب اتخاذ سیاست‌ها و تدابیر مناسب و به‌موقع دفاعی امنیتی ایران در خلیج فارس گردد.

ب - پیشنهادها

- ۱- دولت و بخش خصوصی نسبت به فعال نمودن ظرفیت‌های درمانی، گردشگری، فرهنگی در استان‌های بوشهر و هرمزگان، جهت جذب توریسم درمانی اقدام نمایند.
- ۲- دولت از طریق وزارت‌خانه‌های مرتبط نسبت به اصلاح الگوی کشت و تجاری سازی محصولات کشاورزی متناسب با استانداردهای جهانی و نیازمندی کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس اقدام نماید.
- ۳- دولت و بخش خصوصی نسبت به فراهم کردن زمینه‌های سرمایه‌گذاری در بخش‌های پرمفعت نفت و گاز اقدام نمایند.
- ۴- دولت از طریق وزارت‌خانه‌های مرتبط نسبت به ارتقاء وضعیت زیرساخت‌های حمل و نقل در همه ابعاد ریلی، هوایی، جاده‌ای و دریایی، رونق بازار مسکن، زیرساخت‌های درون شهری، احداث و افزایش ظرفیت شهرک‌های صنعتی، توجه به صنایع پایین دستی و... به منظور ارتقای کیفیت و کمیت وضع موجود و همچنین ارتقاء سطح معیشت و اقتصاد مردم بومی و ساکن در استان‌های بوشهر و هرمزگان که در نهایت منجر به توسعه و امنیت، افزایش رفاه، آسایش، اشتغال و سطح درآمد در این مناطق خواهد شد، اقدام نماید.
- ۵- ستاد کل نیروهای مسلح با عنایت به وجود نیروگاه اتمی، عمده تجهیزات صادرات نفت در جزیره خارک و منطقه پارس جنوبی در استان بوشهر و سایر مراکز مهم و حساس در منطقه خلیج فارس با تخصیص بودجه دفاعی - امنیتی به میزان لازم و ارتقاء کمی و کیفی نیروی انسانی و پشتیبانی و برگزاری رزمایش‌های مستمر به منظور ارتقاء سطح امنیت زیرساخت‌های حساس و مهم و همچنین ارتقاء آمادگی رزمی در پدافند عامل و غیرعامل اقدام نماید.

منابع و مأخذ:

- قرآن کریم، ترجمه آیت‌ا... مکارم شیرازی، (۱۳۸۸)، تهران، انتشارات جمهوری.
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: www.Khamenei.ir.
- الف) منابع فارسی
- کتاب‌ها
- بیک‌بیلندی، علی‌اصغر و ابوالحسنی، خسرو (۱۴۰۰) "توسعه و پدافند داخلی در دفاع مردمی"، تهران، انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا
- حافظ نیا محمدرضا (۱۳۷۱)، "خلیج فارس و نقش استراتژیک تنگه هرمز"، انتشارات سمت، چاپ اول.
- حافظنیا محمدرضا (۱۴۰۱) "اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک"، مشهد، انتشارات پاپلی دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷)، "لغت نامه دهخدا"، تهران، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران
- شهلائی ناصر (۱۳۸۵)، "مدیریت استراتژیک در نیروهای مسلح"، انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش ج.ا.ایران
- گزارش گروه مطالعاتی یکساله دفاع ملی (۱۴۰۰)، "ملاحظات دفاعی امنیتی ج.ا.ایران با ترکیه"، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی
- گزارش گروه مطالعاتی یکساله دفاع ملی (۱۴۰۱)، "ملاحظات دفاعی امنیتی ج.ا.ایران در سواحل خلیج فارس"، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی
- واژه‌گزینی س.ک.ن.م، (۱۳۸۹)
- پروژه‌ها
- بیک، علی اصغر (۱۳۹۵)، "تاثیر عوامل ژئوپلیتیک دریای خزر بر راهبردهای دفاعی ج.ا.ایران"، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، دانشکده دفاع ملی

رساله‌ها و پایان نامه‌ها

ابوالحسنی، خسرو (۱۳۹۲)، "بررسی عوامل ژئوپلیتیک ترکیه و تاثیر آن بر تدوین راهبرد دفاعی ج.ا.ایران"، رساله دکتری، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، دانشکده دفاع ملی

فاطمی نسب، علی (۱۴۰۰)، "طراحی مدل امنیت جمعی منطقه خلیج فارس با تاکید بر عوامل ژئوپلیتیک"، رساله دکترا، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی مقالات

امین‌رعیا، یاسر (۱۳۹۱)، "تحقیقات علمی در منطقه انحصاری اقتصادی دریایی"، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و ششم، شماره ۳، ص ۷۷۷-۸۰۰.
روانبد، فرزاد (۱۳۹۵)، "گزینه های ایران در امنیت خلیج فارس"، همایش ملی خلیج فارس، تهران.

زارع‌پور، مجید (۱۳۹۳)، "روش‌های ترسیم خطوط مبدأ در کنوانسیون ۱۳۹۱ حقوق بین‌الملل دریاها"، شانزدهمین همایش صنایع دریایی، بندرعباس.

فضائلی، مصطفی و کیخسروی، مهدی (۱۴۰۰)، "مطالعه تطبیقی آب‌های سرزمینی و الزامات حاکم بر آن در کنوانسیون وضعیت حقوقی دریای خزر و کنوانسیون حقوق دریاها"، مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۱۲، شماره ۱، ص ۲۹۱-۳۱۱.

قامت، جعفر (۱۳۸۸)، "جایگاه خاورمیانه در لندیشه‌های ژئوپلیتیک"، دانشنامه (واحد علوم و تحقیقات)، شماره ۱، صص ۹۱-۱۰۰.

یوردیس فون لوهازن، ترجمه شهروز رستگار نامدار (۱۳۷۵)، "جنگ خلیج فارس: جنگ بر ضد اروپا"، مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۱۰۷ و ۱۰۸، صص ۴۴-۴۷.

مظاهری، محمد مهدی (۱۳۹۸)، "نقش و جایگاه ایران در سیستم امنیتی خلیج فارس"، نشریه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال بیست و دوم، شماره ۱.

ب) منابع اینترنتی:

www.Khamenei.ir

پ) منابع لاتین:

Jones ,Philip & Wild ,Trevor, (۱۹۹۴), “Opening the frontier: Recent spatial impact in the former inner german border zone”, regional studies, Vol. ۲۸, No. ۳: ۲۵۹-۲۷۳.
“Descriptive Pickard ,George & J. Emery ,William, (۱۹۹۰), Physical Oceanography Academic Press.
Mura, Andrea, (۲۰۱۶), “National finitude and the paranoid style of the one”, Contemporary Political Theory, pages ۵۸-۷۹.